

стандарту та профільний рівень) ; авторський колектив Національної академії педагогічних наук під керівництвом Ляшенка О.І. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/fizika-i-astronomiya-10-11-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-lyashenka-o-i.doc> (дата звернення 12.04.2021).

12. Фізика. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту та профільний рівень) ; (авторський колектив під керівництвом Локтева В.М.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/fizika-10-11-avtorskij-kolektiv-pid-kerivnicztvom-lokteva-vm.pdf> (дата звернення 12.04.2021).

REFERENCES

1. Tuning Educational Structures in Europe
2. Bevz, A.V. (2020) Osoblyvosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhovykh molodshykh bakalavriv [Feature of formation of professional competence of professional junior bachelors].
3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]
4. Zakon Ukrainy «Pro fakhovu peredyshchu osvitu» [Law of Ukraine "On professional higher education"]
5. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine "On Higher Education"]
6. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy «Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv fakhovoi peredyshchoi osvity» [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On approval of Guidelines for the development of standards of professional higher education"].
7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1341 «Pro zatverdzhennia natsionalnoi ramky kvalifikatsii» (zi zminamy) [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1341 "On approval of the national qualifications framework" (as amended)]
8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 266 «Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity» (zi zminamy) [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine

№ 266 "On approval of the list of branches of knowledge and specialties in which higher education seekers are trained" (as amended)]

9. Sadovyi, M.I., Vovkotrub, V.P. & Tryfonova, O.M. (2013) *Vybrani pytannia zahalnoi metodyky navchannia fizyky* [Selected issues of general methods of teaching physics]. Kirovohrad.

10. Tryfonova, O.M. (2019) *Metodychna systema rozvytku informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv kompiuternykh tekhnolohii u navchanni fizyky i tekhnichnykh dystsyplin u zakladakh vyshchoi osvity* [Methodical system of development of information and digital competence of future specialists of computer technologies in teaching physics and technical disciplines in higher education institutions]. Kropyvnytskyi

11. *Fizyka i astronomiia. Navchalni prohramy dlia 10-11 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity (riven standartu ta profilnyi riven)* [Physics and astronomy. Curricula for 10-11 grades of general secondary education institutions (standard level and profile level)].

12. *Fizyka. Navchalni prohramy dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 10-11 klasy (riven standartu ta profilnyi riven)* [Physics. Curricula for secondary schools. Grades 10-11 (standard level and profile level)].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БЕВЗ Анна Володимирівна – аспірантка кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика навчання фізики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BEVZ Anna Volodymyrivna – a graduate student of the Department of Natural Sciences and Teaching Methods of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: methodology of teaching physics.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2021 р.

УДК 371.014

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-198-205-208

БРОНІШЕВСЬКА Оксана Василівна –

аспірантка кафедри теорії та методики викладання фізики та астрономії

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8906-0330>

e-mail: oksanabronisevska@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЙ ПРЕДСТАВНИКІВ НАДДНІПРЯНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ПІД ВПЛИВОМ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Перехресність впливу на Українську державу цілого спектру факторів внутрішнього та зовнішнього походження змушують замислитися над тим, яка ж перспективність подальшого загальнодержавного поступу. Безумовно, що кожен аспект такої «перспективності» безпосередньо пов'язаний із сучасною освітою, у дзеркалі якої

видніють забуті сторінки нашого історичного минулого.

У такому дослідницькому ключі, особливо значущими для нас стають питання, що дають можливість зрозуміти, під впливом яких чинників відбувалося формування світоглядних позицій представників університетів, зайняввших ключові позиції у освітньо-науковому русі минулих століть.

Цілком зрозумілим для нас залишається і той факт, що кожен «фрагмент» такого соціокультурного буття освіченого українства у досліджуваний період, по-суті, був вирішальним на шляху до омріяного націотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розглядаючи існуючі напрацювання на внутрішньогалузевому рівня, які тією чи іншою мірою торкаються досліджуваної тематики, помітним чином виокремлюються публікації О. Сухомлинської, Н. Дем'яненко, Л. Вовк, Т. Дудки, Т. Завгородньої, В. Василенка, М. Чумака та інших. У доробках перелічених авторів знаходимо історико-педагогічного аналіз багатостолітнього освітнього поступу, під впливом різнорівневих чинників досліджуваних епох.

Метою статті є аналіз впливу соціокультурних умов на формування світоглядних позицій представників наддніпрянських університетів протягом досліджуваного періоду.

Методологічною канвою дослідження стало таке тріо методів, як: хронологічний, порівняльний та поетапно-проблемний.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соціокультурна варіативність другої половини XIX століття увійшла на сторінки вітчизняної історії багаторівневістю цивілізаційних перетворень, які торкнулися усіх сфер суспільного функціонування. Неформальне «протистояння» проявів мудрості нігілістичним відголоскам станогового зубожіння, привнесило на канву суспільного укладу певні дисонанси, які загострювали і без того складну ситуаційність буденного укладу.

Первинність проімперських задумів, щодо заснування університетів з метою задоволення освітніх потреб місцевих аристократів, стала однією із ключових «родзинок» на шляху до утвердження непорушної системи всемірного російського панування. Елітарність статусу вищої освіти продовжувала розкладати цілісність єдиного суспільно-регіонального тіла нашого народу на уламки соціального відчуження, яке по-суті протиставляло інтелектуальну та фізичну працю.

Аксіологічна проекція педагогічної реальності того часу «затушовувалася» у тони безідейного існування, коли прірва між об'єктивним та суб'єктивним ставала дедалі глибшою, а розуміння істини було розмитим та дещо віддаленим від щоденних реалій значної частини наявних суспільних мас [12]. Вочевидь, метафізичний характер таких протиставлень віддзеркалював непримиренність суспільних поглядів, які намагалися протиставити реально існуюче та абсолютизоване, відкриті для пізнання та імпліцитне. У таких умовах поступово визрівало «епідеміологічне» начало протестного руху, коли наявне не задовольняло своєю формальною «присутністю».

На рівні такої суспільно-регіональної дихотомії університети Наддніпрянської України і надалі поглиблювали своє функціонування у різних напрямках навчання, виховання та розвитку наявного

контингенту студентської молоді. У цілому, багаторівневість співпраці професорсько-викладацького складу із колом своїх підопічних віддзеркалювала суб'єктивність їх світоглядних позицій по відношенню до існуючого суспільно-політичного укладу. Структуризаційна «епістема» цілісного спектру світоглядних позицій існуючого професорсько-викладацького складу досліджуваних університетів окресленого періоду репрезентувалася трьома основоположними складовими пріоритетного домінування:

✓ радикального – обґрунтовуючого необхідність внесення суттєвих змін до наявного суспільного укладу, не виключаючи необхідності залучення революційного інструментарію з метою досягнення поставлених цілей;

✓ ліберального – вбачаючого необхідність використання потенціалу демократичного підходу з метою децентралізації управлінського начала та утвердження свободи вибору на усіх рівнях суспільного функціонування;

✓ центристського – актуалізуючого необхідність поєднання демократичного підходу із певним рівнем адміністративного контролю, з метою підтримання контролю над існуючою ситуацією.

З дослідницької точки зору, така ідейна боротьба світоглядних позицій, по-суті, виконала функцію дзеркала, у обрисах якого прослідковувалося усе багатоманіття наявних суспільно-політичних проблем того часу [3].

Значний вплив на формування світоглядних позицій представників університетів Наддніпрянщини у той час мали наявні суспільні реалії, які змушували задуматися над необхідністю реформування існуючого ладу у напрямку досягнення відповідного рівня соціокультурного оптимуму. У джерелознавчих матеріалах знаходимо інформацію про те, що у 60-х рр. XIX ст. більша частина суспільних мас у різних регіонах України відчувала себе пригніченою, глибинність їх світогляду була «закріпачена» надзвичайно складними та злидними умовами щоденних буднів, а також низьким рівнем культурного розвитку [10].

Логічним продовженням наведеної ідейності слугують авторські погляди на реальний суспільний уклад досліджуваного періоду, який до і навіть одразу після відміни кріпосного плану вирізнявся своєю «рабовласницькою» насиченістю, коли найменші прояви гуманізму на рівні класовості та масової безграмотності мали вигляд «неорганічного» новоутворення [1, 232-233]. Змістовність другої частини останньої тези видається нам доволі двозначною, оскільки ще з давніх-давен наш народ вирізнявся щирістю, відвертістю, людяністю та доброзичливістю, що ставить під сумнів повноцінну аргументованість попередньої авторської тези [4; 6; 7].

Не можливо не погодитися із тим фактом, що й справді рівень «закріпачення» свідомості пересічного представника із народу – вчорашнього кріпака був доволі високим, що засвідчено фактажністю

відповідних тематичних матеріалів [9]. І це абсолютно зрозуміло виходячи хоча б з того, що такої експлуатаційної «регресії», яку зазнав наш народ у період правління Російської імперії не було зафіксовано на території жодної європейської країни досліджуваного періоду [6].

Прояви такої «експлуатаційної регресивності», які заповнили і так доволі змарніле та збідніле життя українського народу, не вдалося знівелювати навіть проведенням реформених перетворень 1861 року, оскільки масовий характер соціокультурного дискомфорту досягав свого апогею уже на рівні «внутрішньо-інстинктивних» виявів.

Цілком зрозуміло, що такі умови буття простого українського народу тієї, чи іншою мірою впливали на формування світоглядних позицій усіх без винятку представників академічної спільноти, як викладачів, так і студентів. У свідомості окремих представників освіченої спільноти визрівали ідеї щодо перспективності «модернізаційних» перетворень на загальнодержавному рівні. Означена ідейність підкріплювалася бажанням привнести у суспільне життя не лише фіктивні натяки на задекларовану «свободу», а передусім істинне звільнення від ідеологічно-заполітизованих нормативів, які ускладнювали і так доволі нелегке життя пересічного представника із суспільних мас.

Чіткість усвідомлення рівня зростання академічно-інтелігентної ініціативності щодо можливої зміни існуючого суспільно-політичного укладу привнесла ноти панічного настрою серед представників галузевої верхівки. Побоювання щодо можливого наростання революційно-центрованих настроїв в університетських колах актуалізувало на порядку денному проведення освітніх реформ, які, за задумом керівництва, повинні були «відкоригувати» погляди «інодумців». У зв'язку із наявністю в академічних колах політично-ненадійних викладачів, на місцях приймалися рішення щодо їх усунення із займаних посад з метою повноцінної ізоляції їх від студентських кіл того часу.

Своєрідною віхою освітнього розвитку другої пол. XIX століття стало заснування нових внутрішньогалузевих структур, яких формально «об'єднувало» словосполучення «народна освіта», що націлювалася на необхідність поєднання суспільних інтересів із самодержавними. Проблематичним у цьому ключі, на думку окремих дослідників було те, що у керівних освітніх структурах того часу «осіли» представники із різними поглядами та переконаннями, які по-різному тлумачили перспективні шляхи загальнодержавного освітнього поступу [2; 5]. Вочевидь, зазначена ситуативність частково позначилася і на зорієнтованості суспільно-педагогічних рухів, які віддзеркалювали повноту та глибинність недержавних суспільно-просвітницьких ініціатив [9; 11].

Частковий вплив на формування світоглядних позицій представників перших класичних університетів Наддніпрянщини досліджуваного періоду мали й загальноосвітні реформи. Не дарма на

сторінках однієї із джерелознавчих праць автор вказує на те, що діяльність Наддніпрянських університетів була не ізольованою на рівні навчальних округів, оскільки інтелігентна спільнота усвідомлювала рівень своєї відповідальності перед підростаючим поколінням [11]. Виходячи зі змісту останньої тези стає зрозумілим, що істинна сутність у даному положенні безумовно присутня, виходячи хоча б із фактів організації викладачами та студентами відкритих просвітницьких заходів тематичного спрямування для шкільної молоді того часу [8]. Зрозумілим для нас є і той факт, що у рамках такої двосторонньої співпраці із підростаючим поколінням, представники університетів вникали у проблеми тогочасної школи та приходили до розуміння невідомості поверхневих освітніх реформ того часу. Остання авторська думка підкріплена, зокрема, наступною джерелознавчою фактажністю.

У другій пол. 60-х років означеного століття спостерігалася часткова переорієнтація змісту освітньої політики у напрямку релігійно-центрованих перетворень, що позначилося зокрема введенням до навчального плану загальноосвітніх закладів предметів теологічного змісту [10]. За словами окремих дослідників, така ситуативність частково була спровокована посиленням радикальних настроїв у колі суспільних мас, що намагалися знайти вихід із наявного кола суспільно-політичних деструкцій. Ціллю таких заходів було відвернення суспільної уваги від доволі значущих та наболілих питань, проблематичність яких повинна була «розчинитися» у «опіумі» релігійно-державницького впливу. Доволі аргументованим підтвердженням того, що імперська влада вбачала у релігійних концентрах потужний інструмент суспільного впливу слугує хоча б той факт, що уся початкова освітня ланка досліджуваного періоду знаходилася під пильною «опікою» представників духовенства [2].

Аналізуючи у цілому багатоаспектність освітньої політики другої половини XIX століття варто підкреслити і той факт, що вона вирізнялася доволі нестійким характером, який був актуалізований виявами політичної мінливості як ліберального, так і консервативного характеру.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Підводячи підсумки проведеного теоретичного дослідження варто підкреслити, що формування світоглядних позицій представників наддніпрянських університетів протягом досліджуваного періоду зазнавало впливу цілої низки соціокультурних умов. У вимірах такого дисонансного буття, яке було спровоковане необдуманістю кроків освітнього реформування, академічна спільнота намагалася привести до відповідності усі рівні освітнього зростання наявної студентської молоді.

Підсумовано, що протягом досліджуваного періоду у академічних колах кристалізувалося три основоположні напрями світоглядного домінування – радикальний, ліберальний та центристський. Усі

вищеперелічені напрями віддзеркалювали багатоаспектність наявних проблем та необхідність освітнього реформування, виходячи із показника масової неграмотності та недоступності здобуття освіти широким суспільним масам.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

8. Ахиезер А.С. Россия: критика исторического опыта (социокультурная динамика России): второе изд., перераб. и доп. Новосибирск : «Сибирский хронограф». Т. I. От прошлого к будущему. 1997. 804 с.

9. Белозерцев Е.П. Образование: историко-культурный феномен: курс лекций. СПб. : Изд. Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 704 с.

10. Білодід Ю. Філософія: Український світоглядний акцент: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2006. 355 с.

11. Бокань В.А. Польовий Л.П. Історія культури України: Навчальний посібник. К.: МАУП, 1998. 232 с.

12. Бутов А.Ю. Исторический опыт динамики образования. Дубна : «Феникс+», 2012. 407 с.

13. Верига В. Нариси з історії України (кін. XVIII – поч. XX ст.). Львів : Світ, 1996. 580 с.

14. Верменич Я.В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні: монографія. Київ : Інститут історії України НАНУ, 2003. 516 с.

15. Вовк Л. Громадсько-педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості). К. : Пошуково-видавниче агенство, Видавничий центр «Прівсіта». 1998. 179 с.

16. Вовк Л.П. Історія освіти дорослих в Україні: Нариси. К.: УДПУ, 1994. 228 с.

17. Додонов В.И. Теоретико-методологические основы духовно-нравственного развития личности в наследии русских философов конца XIX – начала XX вв.: монография. М.: РПП и МИО РАО, 1994. 140 с.

18. Дудка Т.Ю. Просвітницький туризм як історико-педагогічний феномен : монографія. Київ-Херсон : ФОП Гринь Д.С., 2017. 460 с.

19. Запесоцкий А.С. Образование: философия, культурология, политика. М.: Наука, 2003. 456 с.

REFERENCES

1. Akhyezher, A.S. (1997). *Rossyia: krytyka ystorycheskoho opyta (sotsyokulturaia dynamyka Rossyy)* [Russia: critics of the historical experience (Russia's socio-cultural dynamics)]. Novosybyrsk.

2. Belozertsev, E.P. (2004). *Obrazovanye: ystoryko-kulturnui fenomen: kurs lektsyi* [Education: historical and cultural phenomenon: lecture course]. Sankt-Peterburh.

3. Bilodid, Yu. (2006). *Filosofia: Ukrainyskyi svitohliadnyi aksent: Navchalnyi posibnyk* [Philosophy: Ukrainian worldview emphasis: textbook]. Kyiv.

4. Bokan, V.A. & Polovyi L.P. (1998). *Istoriia kultury Ukrainy: Navchalnyi posibnyk* [History of Ukrainian culture: textbook]. Kyiv.

5. Butov, A.Yu. (2012). *Ystorycheskyi opyt dynamyky obrazovanyia* [The historical experience of the educational dynamics]. Dubna.

6. Veryha, V. (1996). *Narysy z istorii Ukrainy (kin. XVIII – poch. XX st.)* [Essays on history of Ukraine]. Lviv.

7. Vermenych, Ya.V. (2003). *Teoretyko-metodolohichni problemy ystorychnoi rehionalistyky v Ukraini: Monohrafiia* [Theoretical and methodological issues of the historical regionalism in Ukraine: Monograph]. Kyiv.

8. Vovk, L. (1998). *Hromadsko-pedahohichne spodyvzhnystvo v Ukraini (etapy i osoblyvosti)*. [Public and pedagogical companionship in Ukraine (stages and features)]. Kyiv.

9. Vovk, L.P. (1994). *Istoriia osvity doroslykh v Ukraini: Narysy*. [History of adult learning in Ukraine: essays]. Kyiv

10. Dodonov, V.Y. (1994). *Teoretyko-metodolohyeheskye osnovu dukhovno-nravstvennoho razvytyia lychnosti v nasledyy russkykh fylosofov konisa XIX –nachala XX vv.: monohrafiia* [Theoretical and methodological basics of the spiritual and moral development of personality in the heritage of Russian philosophers of the late XIX – early XX centuries: Monograph]. Moskva.

11. Dudka, T.Iu. (2017). *Prosvitnytskyi turyzm yak istoryko-pedahohichnyi fenomen : monohrafiia* [Educational tourism as a historical and pedagogical phenomenon: Monograph]. Kyiv-Kherson.

12. Zapesotskyi, A.S. (2003). *Obrazovanye: fylosofiya, kulturolohiya, polityka* [Education: philosophy, culture studies, and politics]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БРОНІШЕВСЬКА Оксана Василівна – аспірантка кафедри теорії та методики навчання фізики і астрономії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Наукові інтереси: теорія та історія педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BRONISHEVSKA Oksana Vasylivna – graduate student of the Department of theories and methods of teaching physics and astronomy of National Pedagogical Dragomanov University.

Circle of research interests: theory and history of pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2021 р.